

Přednáška č. 1: Politické aspekty HP

1. Definice hospodářské politiky
2. Trhy a vláda
3. Tržní realita: liberální vs. intervencionistický směr
4. Politické doktríny

1. DEFINICE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

Co je hospodářská politika ?

Hospodářská politika = přístup státu k ekonomice; snaha dosáhnout určitých (ekonomických) cílů; tyto cíle mohou, ale nemusí být v souladu s přirozeným vývojem ekonomiky.

Základní cíl HP = maximalizace společenského blahobytu. V krátkém období je však pro hospodářskou politiku charakteristická **volbou mezi konfliktními cíly** (krátkodobá alternativní volba mezi inflací a nezaměstnaností; stop and go policy = konflikt mezi vnitřní a vnější rovnováhou).

Mýtus č. 1: Hospodářská politika je moderním fenoménem, při laissez-faire postrádala smyslu, s rostoucím vlivem státu v ekonomice roste její význam.

Existuje společenský konsensus?

Různorodost cílů a společenský konsensus

Společnost se skládá z jednotlivců. Každý z nich má své vlastní zájmy a cíle. Tyto cíle se vyznačují značnou rozmanitostí. Existuje vůbec něco jako celospolečenské cíle? Konfliktní versus konsensuální teorie sladění rozdílných cílů ve společnosti. Uvažujeme-li o shodě, pak nás zajímá:

- a) jaký je její obsah?
- b) jak k němu došlo?

Je hospodářská politika součástí ekonomie nebo se jedná o samostatnou disciplínu?

Kontinentální model = HP jako samostatná disciplína navazující na makroekonomii. Zahrnování poznatků souvisejících vědních disciplín do celkového obrazu HP (politologie, sociologie, historie).

Anglosaský model = hospodářská politika je součástí obecné ekonomie. Předmětem samostatných kurzů jsou spíše její dílčí problémy (fiskální politika, monetární politika, protimonopolní politika). Je metodologicky více konzistentní.

Výhody a nevýhody obou přístupů

Je hospodářská politika vědou?

HP se skládá ze dvou proudů z teorie (**teoretická** disciplína vycházející z ekonomie; dříve politická ekonomie), a z **praxe** (praktická činnost spojená s minulým hospodářským vývojem, politikou, s volbami s odpovědností a kompromisy).

Jak se reálně projevuje hospodářská politika?

Hospodářská politika vlády se v demokratické společnosti uskutečňuje na základě společenského konsensu a soustřeďuje se do třech oblastí:

- sociální spravedlnost** (přerozdělování)
- stabilita** (makroekonomická rovnováha)
- alokaci** (podpora efektivnosti)

Základní otázka: Má se v těchto cílech vůbec angažovat?

Kdo tvoří hospodářskou politiku?

Institucionální prostředí hospodářské politiky

- Praktická hospodářská politika se vždy uskutečňuje v určitém **sociálním prostředí**, jež způsobuje, že manévrovací prostor je omezen.
- **Ne všechny nástroje**, které jsou hypoteticky k dispozici **lze** skutečně **použít**. Nejistota existuje při úvahách o stupni jejich **účinnosti** v daném časovém období.
- Také **omezenost finančních prostředků**, jimiž vláda disponuje, zužuje jednací prostor.
- Je třeba dále respektovat **volební termíny**, což může vést k ústupkům od původních cílů a ke kompromisům ve snaze dosáhnout podpory v parlamentu.
- Tlak **veřejného mínění a médií**
- Nelze se také vyhnout **tlaku organizovaných skupin**.
- **Zapojení do světové ekonomiky** omezuje autonomní hospodářskou politiku vlády a centrální banky.
- Vedle toho musí hospodářská politika **respektovat pravidla hry**, která mohou mít v každé zemi specifickou podobu.

Existence určitých institucí a pravidel, podle nichž hospodářská politika funguje je obtížně změnitelným faktem.

Ve vyspělých ekonomikách je řada těchto institucionálních podmínek dlouhodobě dána a hospodářsko-politickému rozhodování nezbyvá, než je respektovat. K nejdůležitějším z nich patří:

1. **Tržní systém** jako převládající forma hospodářské koordinace
2. **Demokracie** a politický pluralismus jako způsob společenského uspořádání
3. **Byrokracie**, jako zvláštní sociální skupina, která se podílí nikoliv na rozhodování, ale na jeho realizaci
4. **Velké sociální skupiny**, které prostřednictvím vyjednávání prosazují své zájmy a podílejí se na hospodářskopolitickém rozhodování
5. **Mezinárodní organizace**, které svou činností omezují manévrovací prostor pro hospodářskou politiku národních vlád.

Otázka: Jsou neoddělitelné politická a ekonomická svoboda?

Nositelé hospodářské politiky

2. Nadnárodní úroveň (OSN, IMF, WB, EU, GATT)
3. Národní úroveň (zákonodárná, výkonná a soudní moc)
4. Veřejná správa nezávislá na vládě (CB, komory, NKÚ, UOHS)
5. Soukromá sféra (odbory, svazy zaměstnanců, výzkumné ústavy, tisk, politické strany)

Nositelé hospodářské politiky na národní úrovni: vláda, centrální banka, nadnárodní organizace, odbory, zájmové skupiny

Závěr: Existence institucionálních limitů a silná roztříštěnost nositelů hospodářské politiky

Jakým způsobem hodnotit účinnost hospodářskopolitických opatření?

Zhodnocení programů hospodářské politiky.

- Konflikt mezi deklarovanými cíly a skutečnými výsledky
- Neočekávané důsledky hospodářskopolitických programů z důvodu měnění pobídek pro chování ekonomických subjektů

Zatímco to, co se stalo, je jasné, to, co se nestalo, je zřídka kdy zvažováno. Podstatné je zkoumání nejen bezprostředních, ale i dlouhodobých důsledků daného opatření, sledování dopadů tohoto opatření nejenom na jednu skupinu, ale také na všechny ostatní skupiny. Dnešek je zítřkem, který nás špatní ekonomové včera nabádali přehlížet. Často se smutně konstatuje, že špatní ekonomové své chyby prezentují veřejnosti lépe než dobří ekonomové své pravdy. Ekonomie je prostoupena více bludy a omyly než jakákoliv jiná věda. Komplikace znásobují požadavky zájmových skupin. Konečný dopad hospodářsko-politických opatření (zamýšlené a skutečné)

Co není vidět, je stejně tak důležité jako to, co vidět je. F. Bastiat.

Ekonomická analýza se zabývá **kvantitativním popisem** hospodářství a pomáhá popsat, vysvětlit a předpovídat ekonomické chování.

Ale když umíte měřit to, o čem mluvíte a vyjádřit to čísly, pak o tom něco víte; když to neumíte měřit, když to neumíte vyjádřit číselně, je vaše poznání skrovné a neuspokojivé povahy, může to být počátek vědění, ale stěží jste se ve vašich myšlenkách dopracovali na vědecký stupeň poznání. Lord Kelvin

Mnoho, i když rozhodně ne vše lze o **ekonomice říct v číslech**, i když řada věcí patří do jiných společenských věd přesto hospodářství lze popsat numericky. Ekonomie jako věda a úloha matematiky v ní. **Na rozdíl od vnímání matematiky** jako extrémně přesné vědy tomu tak **v ekonomické statistice moc není**. Důvodem je jistá nepřístupnost či lépe řečeno nedosažitelnost dat se kterými pracujeme. Jednak může být objektivně obtížné je získat nebo samotné subjekty mohou mít motivaci tyto údaje neposkytovat či zkreslovat (např. majetkovou situaci)

S přechodem k obtížnějším tématům roste význam využívání statistiky. Vlády a firmy zveřejňují množství údajů, jejichž analýza nám může pomoci pochopit ekonomické chování po stránce kvantitativní. I když k praktickému používání těchto nástrojů jsou nezbytné matematické metody teorie pravděpodobnosti a ekonometrie, pochopení výsledků si vyžaduje především pozorné čtení a zdravý rozum. (Samuelson, s. 6)

K hodnocení ekonomických ukazatelů je tedy vhodné přistupovat s rozvahou. Žádné statistické údaje bychom neměli hodnotit bez znalosti způsobu jejich zjišťování a bez znalostí jejich specifických vlastností. Vybaveni těmito znalostmi bychom se měli pokusit neobvyklé chování vysvětlit nejprve technicky a potom ekonomicky. Tím se vyhneme nutnosti hledat složité ekonomické interpretace neobvyklého vývoje daného ukazatele, které jsou mnohdy nejen zbytečné, ale i nesprávné

2. TRHY A VLÁDA

Kardinálním problémem hopo je míra angažovanosti státu v hospodářství. Zjednodušující pojetí dilematu trh vs. vláda.

Co máme přenechat trhu a co jsou vhodné úkoly pro vládu?
Odpověď je obtížné pokud nevíme co míníme trhem a co vládou

Právo použít donucení

Mezi vládou a nevládou existuje jeden **významný rozdíl**
Vláda vlastní všeobecně uznané a výlučné **právo donucení** dospělých lidí.
Donutit = přimět ke kooperaci omezením možnosti volby
Přesvědčit = přimět ke kooperaci nabídkou dodatečných možností volby
Donucení znamená **moc**.
Donucení může rozšířit i naši svobodu tím, že omezuje i druhé.
Dopravní předpisy představují tradiční obranu vlády pro použití donucení.

Je vláda nezbytná ?

Musíme však opravdu používat donucení?
Nemohli bychom stejně dobrých výsledků dosáhnout spoléháním na kooperaci.
Proč by trh nemohl být jediným způsobem koordinace?
Jaké by vznikly problémy bez existence vlády?

Vyloučení neplatičů

Proč jsou potraviny distribuovány tržně a služby policie vládou
Odpověď není v nezbytnosti, ale **ve schopnosti inkasovat** za tyto služby
Policisté, hasiči, soudci vytvářejí přenesený prospěch i pro ty co za to neplatí a oni je nejsou schopni ze spotřeby vyloučit.

Problém černého pasažéra

Černý pasažér = člověk, který přijímá prospěch bez zaplacení svého podílu na nákladech spojených s poskytnutím tohoto prospěchu.
Ale jestliže není nikdo stimulován platit náklady, nikdo pak není stimulován poskytovat prospěch.
Výsledkem je, že statek nebude produkován, i když si jej každý cení více, než kolik činí náklady na jeho produkci.
Nikdo nebude dělat to, co je zájmem všech, dokud se to nestane zájmem každého
Lidské chování je řízeno náklady a prospěchem tohoto jednání a je omyl je redukovat pouze na peníze.

Transakční náklady a donucení

Dobrovolná směna vyvolává vždy určité **transakční náklady**
Těmi jsou náklady na jednání a uzavření dohod o směně.
Ujišťování prodávajícího i kupujícího, že skutečně dostávají to co chtěli.
Dlouho existující obchodní operace zjednodušují tuto operaci na rutinu.
Jestliže jsou transakční náklady tak vysoké, že převýší prospěch ze směny, potom se směna neuskuteční a potenciální prospěch bude ztracen
Vládu je možno považovat za instituci snižující transakční náklady pomocí donucení

VEŘEJNÉ STATKY

Za základní důvody nutnosti státních zásahů do ekonomiky jsou uváděny:

- Existence monopolů, které narušují hospodářskou soutěž a samoregulační funkce trhu
- Externality trhu – mimotržní vztahy
- Veřejné statky (vzdělání, obrana, sociální a zdravotní péče), které musí spravovat stát

Soukromé a veřejné statky

Chceme-li se zabývat **různými statky** v ekonomice, je užitečné rozdělit je do skupin podle dvou vlastností.

- Jedná se o statek **vylučitelný**? Mohou být lidé vyloučeni z používání daného statku?
- Jedná se o statek **rivalitní**? Sníží používání daného statku jedním člověkem jeho užívání druhým člověkem?

Soukromé statky = statky, které jsou jak vylučitelné, tak rivalitní.

Veřejné statky = statky, které nejsou ani vylučitelné, ani rivalitní.

Vzhledem k tomu, že soukromý sektor obvykle nezajistí veřejné statky v dostatečné míře, musí k jejich zabezpečení přistoupit vláda. Sama existence veřejných statků je definována jako selhání trhu a na jejím základě je definována alokační funkce státu, tedy úkol zajistit optimální množství těchto veřejných statků z veřejných prostředků.

Problémy: Privátní televizní vysílání (nevylučitelné, nerivalitní)

Lékařská péče (rivalitní, vylučitelná ze spotřeby)

EXTRÉMNI PŘÍPAD - CPE

CPE usilují o optimální alokaci zdrojů předem pomocí sestavování národohospodářských plánů. Historicky se centrálně plánovaný systém koordinace ekonomiky neosvědčil především z důvodů:

- a) neúplnosti plánů
- b) stupňovitosti plánu.

Centrálně plánované hospodářství zásadně deformuje chování podniků. Hlavní rozdíl oproti tržní ekonomice nespočívá ani tak ve volnosti chování, ale především v kritériích rozhodování. Základním cílem podniku je uhrát s centrem hru o parametry. Potřebuje ve vztahu k centru vynutit si minimální plánované požadavky a pak je s minimem úsilí dosahovat. Výsledek charakterizuje příklad, kdy jestliže výroba skla byla plánována v tunách, sklo začalo být příliš těžké, jestliže bylo plánováno v metrech čtverečních, začalo být příliš tenké.

3. TRŽNÍ REALITA – LIBERÁLNÍ x INTERVENCIONISTICKÝ SMĚR

Liberální hospodářská politika = zdůrazňuje se, že soukromý sektor je **schopen opatřit si dostatečné informace** o vývojových tendencích ekonomiky a bere je v úvahu při svém rozhodování; chybný vývoj ekonomiky je způsoben chováním nikoliv soukromého, ale státního sektoru; **zásahy státu** a HP jsou v tomto systému **cizím elementem**; HP se v liberální koncepci přisuzuje jen malý prostor. Trhy se pružně přizpůsobují změnám v poptávce a nabídce změnou cen.

Intervencionistická hospodářská politika = soukromý sektor má nedostatečné informace o budoucím vývoji a proto se orientuje na krátkodobé cíle uspokojující pouze dílčí zájmy, z čehož pak vyplývají defekty tržního mechanismu; tržní selhání; je zdůvodňována potřeba HP a státních zásahů do chodu ekonomiky; stát těmito zásahy kompenzuje chybná rozhodnutí soukromého sektoru; HP má v této koncepci velký prostor

Ve dvacátém století silně vzrostla role vlády v ekonomice, která se také stala hlavním zaměstnavatelem. V tomto vývoji byly rozhodující první a druhá světová válka. Během nich se prudce zvýšily příjmy a výdaje vlády a také posílila regulační funkce vlády. Po ukončení války sice došlo k poklesu vládního podílu, nikdy však na předválečnou úroveň.

4. POLITICKÉ DOKTRÍNY

Hospodářská politika se neuskutečňuje v politickém vakuu, nýbrž podléhá vlivu řady sil, z nichž velmi významné jsou politické ideologie. Politický program nějaké skupiny, strany či jednotlivce vychází vždy ze **dvou pramenů**. Prvním je **reflexe skutečnosti**, popis společenské reality, jejich nedostatků. Druhým je určitá **doktrína**, která program orientuje a dává mu cíl a smysl. Jednotlivé doktríny plní **čtyři zásadní funkce**:

- napomáhají **vysvětlovat** politické události a jevy
- poskytují kritéria a **žebříčky hodnot**, tzn. určují co je dobré a zlé
- **orientují** své stoupence tak, že jim poskytují vědomí identity a sounáležitosti k určité sociální skupině;
- nabízejí svým stoupencům základní rysy politického programu a **cíle** politické akce.

1. **Liberalismus** = politická a ekonomická doktrína; systém politických, ekonomických a kulturních, sociálních a jiných hodnot (individualismus, víra v pokrok, preferování politické svobody, tolerance, uznání soukromého vlastnictví, omezení role státu a státní moci) a teorií (dělba moci, laissez-faire). Hlavní teoretici: B. Spinoza; J. Locke; Ch. Montesquieu; I. Kant; J.S.Mill; A. Smith; J.B.Say; L. Mises; F.A. Hayek; M. Friedman. **Ústřední hodnotou tohoto směru je svoboda jednotlivce** a otevřená společnost svobodných individuí. **Svoboda od státu, autority a tradice**. Znamená jejich **omezení**, nikoliv však destrukci. Liberalismus tak otevírá člověku značný prostor pro jeho jednání, a proto je kritizován. Neříká totiž, **jakým způsobem tuto svobodu naplnit** pozitivním obsahem. Cílem všech liberálních a neoliberálních koncepcí je dodnes důraz na **individuální svobodu** a ochrana společnosti a ekonomického systému **před vnějšími zásahy** vlády. Liberálové tvrdí, že **nelze předvídat** důsledky žádného jednání, a proto každá i když dobře míněná regulace může vyvolat nežádoucí výsledky ve společnosti a nerovnováhu na trhu. Politickoekonomický program liberálů je proto zaměřen spíše než na snižování nezaměstnanosti **na podporu a odstraňování bariér podnikání**, tedy na oblasti, kde se vytváří materiální bohatství společnosti. Konkrétně se jedná o **snižování daní** či **odstraňování překážek** mezinárodního obchodu.

2. **Konzervatismus** = přesvědčení těch, kdo věří v hodnoty, **jež co nejvíce zachovávají** přítomný politický, sociální a ekonomický **řád**. Je to tendence **přebírající** způsoby chování z těch tradic a institucí, které se s odstupem času a podle zkušeností **jeví jako správné**, a která chce případně jejich **změny uskutečnit postupně a ne často**. Politická praxe: Konzervatismus je ve své praxi nevyhnutelně pragmatický a **lokálně orientovaný**, neochotný obhajovat dalekosáhlé řešení; často připouští, že existují problémy a potíže, které pouze politickými prostředky **vyřešit nelze**. Při řešení konfliktů se střeží překročit rámec zděděných institucí a vlády zákona. Jejich politický program se soustřeďuje **na ochranu rodiny, společenského řádu a vlastnického práva**.

3. **Křesťanská sociální nauka** = požadavek **vyvážení role člověka v neosobních tržních vztazích**, rovnováhu mezi **sociální odpovědností a svobodou**. Zdůrazňuje, že **vlastnictví zavazuje** a apeluje na sociální spravedlnost a odpovědnost. Obhajuje rovnost příležitostí, protože každému člověku musí být dána šance vymanit se z bídy. **Vyslovuje se tedy pro sociálně tržní hospodářství**, ale už nikoliv pro welfare state (sociální, asistenční, zaopatřovací stát, stát blahobytu).
4. **Sociálně demokratický program** = je orientován na **humanizaci tržního řádu**: podporu zaměstnanosti, sociální jistoty (minimální mzda, sociální dávky a zabezpečení), rovný přístup ke vzdělání, rozšiřování hospodářských a sociálních práv.
5. **Socialismus** = koncepce vedená ideálem spravedlnosti a bratrství. Snahou socialismu je podřítit individua společnosti, která si stanovuje cíl obecného dobra nad individuálním zájmem. **Odmítá soukromé vlastnictví výrobních prostředků a volnou konkurenci.**